

บทที่ 3 การศึกษาลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ลวดลายที่นำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้รวบรวมมาจากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่แหล่งเตาทั้งสองครั้ง⁴² และตัวอย่างลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ณ จังหวัดสุพรรณบุรี⁴³ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอื่นๆ ในประเทศไทย หลักฐานจากแหล่งโบราณคดีอื่นทั้งในและต่างประเทศ และท้ายสุดจากการสำรวจของผู้วิจัย⁴⁴ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 แบ่งกลุ่มลวดลาย โดยจัดกลุ่มตามลักษณะสำคัญที่ปรากฏร่วมกัน จากนั้นศึกษารูปแบบของกลุ่มลวดลายแต่ละกลุ่ม แล้วนำไปเปรียบเทียบกับรูปแบบลวดลายจากงานศิลปกรรมอื่นที่สัมพันธ์กัน

ขั้นตอนที่ 2 นำผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์ในบทที่ 4 เพื่อกำหนดอายุ ความหมายและคตินิยมในการสร้างลวดลายนั้นๆ

แม้การศึกษาคั้งนี้มีข้อจำกัด เนื่องจากสภาพของลวดลายกดประทับที่ขาดความคมชัด จึงอาจดูแตกต่างในรายละเอียดจากลวดลายของงานศิลปกรรมประเภทอื่นที่นำมาเปรียบเทียบ ดังนั้น ผู้วิจัยจะพยายามเก็บรายละเอียดและแสดงตัวอย่างลวดลายให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่หลักฐานอำนวย

⁴² จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน และ สายันต์ ไพเราะญจิตร, “แหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน: หลักฐานและความรู้ใหม่”.

⁴³ จัดแสดง ณ ห้องจัดแสดงแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน ดูรายละเอียดส่วนหนึ่งได้จากสำเนาทะเบียนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรีได้ในภาคผนวก ก.

⁴⁴ จากการสำรวจแหล่งเตาที่บ้านบางปูน และการเก็บตัวอย่างลวดลายจากตัวอย่างเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีที่จัดแสดงและที่จัดเก็บในห้องคลัง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546

1. การจัดกลุ่มและรูปแบบลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

จากการศึกษาและรวบรวมหลักฐานตามขั้นตอนที่กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งกลุ่มลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีได้ ดังนี้ คือ

1.1 กลุ่มลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากเครื่องถ้วยเขมร

มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าลวดลายประดิษฐ์บางประเภทบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีน่าจะมี ความสัมพันธ์กับลวดลายเครื่องถ้วยเขมร เช่น กลุ่มลายวงโค้งรูปคล้ายคลื่นน้ำ (ซึ่งผู้วิจัยขอ เรียกว่ากลุ่มลายรูปคลื่นน้ำ)⁴⁵ จากการศึกษาเพิ่มเติม พบหลักฐานการแพร่กระจายของเครื่องถ้วย เขมรในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่งเตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงเศษ เครื่องถ้วยเขมรที่พบตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ เช่นที่ ภาคกลางของประเทศไทย เป็นต้น ดังจะ กล่าวในรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁴⁵ ลวดลายรูปคลื่นน้ำบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีว่ามีลักษณะเดียวกับลวดลายแบบเดียวกันบน เครื่องถ้วยเขมร จากการบรรยายโดย สายันต์ ไพรัชญกิจิตร 18 ธันวาคม พ.ศ. 2546, ภาควิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาคโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จวบจนปัจจุบัน ยังไม่พบแหล่งเตาเครื่องถ้วยเขมรในประเทศกัมพูชา มีเพียงการสันนิษฐานว่าบริเวณ พนมมุกเลนอาจเป็นแหล่งเตามาก่อน เมื่อ Bernard Groslier พบเศษเครื่องถ้วยเขมรขณะทำการขุดค้นทางโบราณคดี ในปี พ.ศ. 2496 และต่อมาพบหลักฐานเพิ่มเติมในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในประเทศกัมพูชา มีทั้งเครื่องถ้วยแบบไม่เคลือบ แบบเคลือบสีเขียว และแบบเคลือบสีน้ำตาล จึงกำหนดอายุตามสีของน้ำเคลือบและยุคสมัยของศิลปะเขมรไว้ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 15 - ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18⁴⁶ แต่การกำหนดอายุดังกล่าวกลับไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะถือว่าไม่ได้ใช้การขุดค้นหลักฐานเครื่องถ้วยในระดับชั้นดินต่างๆ มาเป็นหลักในการจัดลำดับอายุ⁴⁷

ต่อมาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องถ้วยเขมรเริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อมีการขุดพบหลักฐานแหล่งเตาหลายร้อยแห่งที่ผลิตเครื่องถ้วยเขมรในประเทศไทยที่จังหวัดบุรีรัมย์ นักวิชาการบางท่านจึงเรียกชื่อเครื่องถ้วยเขมรตามสถานที่ที่ค้นพบในประเทศไทย บ้างเรียกว่าเครื่องถ้วยลพบุรี บ้างเรียกว่าเครื่องถ้วยบุรีรัมย์ ในขณะที่วงการนักวิชาการเครื่องถ้วยสากลเรียกว่าเครื่องถ้วยเขมร เพื่อป้องกันความสับสน ผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่าเครื่องถ้วยเขมรในงานวิจัยนี้

จังหวัดบุรีรัมย์คือบริเวณที่ค้นพบแหล่งเตาเครื่องถ้วยเขมรที่หนาแน่นที่สุดในประเทศไทย เป็นจำนวนหลายร้อยเตาเผา ซึ่งได้รับการขุดค้นและศึกษาไปแล้ว คือ เตานายเจียน บ้านถนนน้อย อ. บ้านกรวด เตาโคกหินฟ้า บ้านบาระแฉะ อ. ละหานทราย และเตาสวาย บ้านโคกใหญ่ อ. บ้านกรวด ผลจากการกำหนดอายุด้วยคาร์บอน 14 แสดงผลว่ามีการใช้งานที่เตาเผาเหล่านี้ตั้งแต่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 13- ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นอกจากนี้พบหลักฐานอักษรจารึกบนกระดิ่งจากแหล่งเตาโคกหินฟ้า อ. ละหานทราย ที่ตรวจสอบได้ว่ามีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ช่วย

⁴⁶ ดูรายละเอียดการจัดลำดับอายุจาก Roxanna Brown, *The Ceramics of Southeast Asia, Their Dating and Identification*, 51-53,

⁴⁷ ประมวลรายละเอียดจาก Roxanna Brown, *The Ceramics of Southeast Asia, Their Dating and Identification*, 41-44, 50-54. Dawn Rooney, *Khmer Ceramics* (Singapore: Oxford University Press, 1984), 3-5 และ Dawn Rooney, "Khmer Ceramics from the Kamratan Collection: An Introduction", *Khmer Ceramics from The Kamratan Collection in the South East Asian Ceramics Museum, Kyoto* (Singapore: Oxford University Press, 1990) 4-6.

ยืนยันถึงช่วงอายุสุดท้ายของแหล่งเตานี้⁴⁸ หลักฐานเศษเครื่องถ้วยเขมรนับพันชิ้นยังปรากฏร่วมกับศาสนสถานแบบเขมรในประเทศไทย คือ ที่ปราสาทบ้านพลวง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งตั้งห่างจากแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ไปเพียง 35 กิโลเมตร โดยเครื่องถ้วยเขมรที่พบมีลักษณะร่วมกับเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาบุรีรัมย์ และกำหนดอายุได้ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 17⁴⁹ ซึ่งสัมพันธ์กับการกำหนดอายุของปราสาทจากรูปแบบภาพสลักในศิลปะบาปวนที่ปราสาทประธานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-ต้นพุทธศตวรรษที่ 17⁵⁰

ส่วนหลักฐานเครื่องถ้วยเขมรที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น พบจากของฝาเครื่องถ้วยเขมรแบบเคลือบสีน้ำตาลและฝาตลับเคลือบสีเขียวที่แหล่งเตาบ้านบางปูน ทั้งสองชิ้นกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18⁵¹ และพบเศษเครื่องถ้วยเขมรจากชั้นดินที่มีการอยู่อาศัยชั้นแรกสุดซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 20 จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เจดีย์วัดเขาใหญ่ สุพรรณบุรี⁵²

หลักฐานข้างต้นนั้น แสดงถึงการแพร่กระจายของเครื่องถ้วยเขมรที่เข้ามาถึงภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งอาจส่งอิทธิพลบางประการต่อลวดลายของเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี โดยจัดแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ ในตารางต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁴⁸ ธีรพงศ์ และอมรา ศรีสุชาติ, โบราณคดีวิเคราะห์ 2: เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2539), 24.

⁴⁹ พบเศษเครื่องถ้วยเขมรกว่า 4,000 ชิ้น ซึ่งนำมาประกอบเป็นเครื่องถ้วยแบบต่างๆ ได้กว่า 270 รายการ ส่วนเศษเครื่องถ้วยที่เหลือสันนิษฐานว่าจะประกอบเป็นเครื่องถ้วยได้อีก 160 รายการ หากมีชิ้นส่วนครบ Vance Childress and Roxanna Brown, "Khmer Ceramics at Prasat Ban Phluang", *Arts of Asia* (January-February 1978) : 66-73

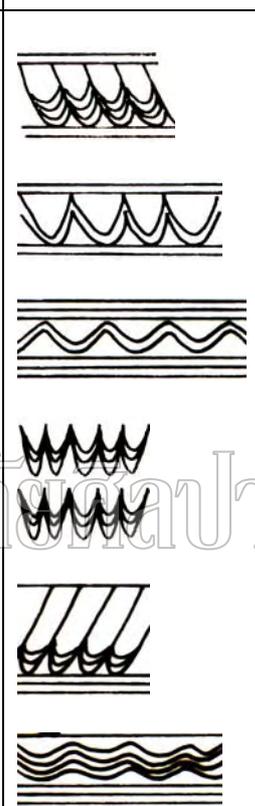
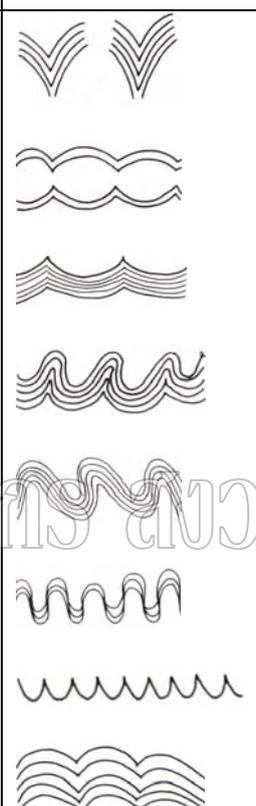
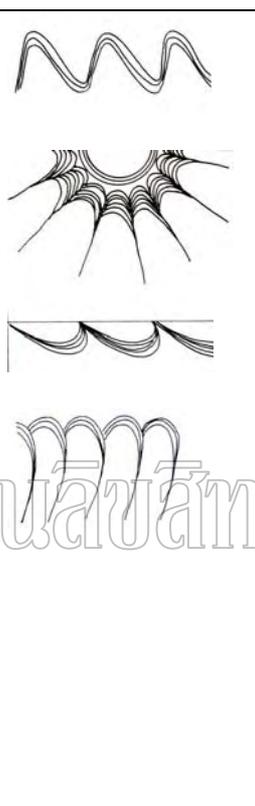
⁵⁰ Smitthi Siribhadra and Elizabeth Moore, *Palaces of the Gods Khmer Art and Architecture in Thailand* (Bangkok : River Books, 1992), 205 อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ปราสาทขอมในดินแดนไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), 112-113

⁵¹ สายันต์ ไพรัชญจักร์, "แหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน: หลักฐานและความรู้ใหม่", 82-83. (อัสสัมชัญ)

⁵² ภัทรพงษ์ เผ่าเงิน, "เจดีย์วัดเขาใหญ่", เอกสารในโครงการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสุพรรณบุรี เรื่อง จากทวารวดีถึงสุพรรณภูมิ : หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี, 57. (อัสสัมชัญ)

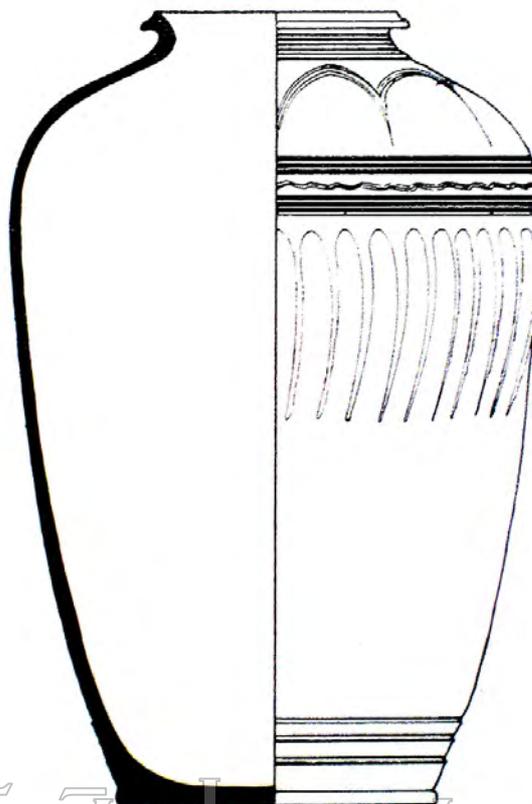
1.1.1 ลายรูปคลื่นน้ำ

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบลวดลายรูปคลื่นน้ำบนเครื่องถ้วยเขมรและเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยสุพรรณบุรี	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรจาก แหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรที่ ค้นพบในประเทศ กัมพูชา
กลุ่มลายคลื่นน้ำ			

กลุ่มลายรูปคลื่นน้ำ เป็นลวดลายแบบขูดขีดที่พบบนเครื่องถ้วยเขมร ใช้ตกแต่งเป็นลวดลายต่อเนื่องประกอบกับลวดลายอื่นบนไหเต่าช้าง ถาชนะรูปสัตว์ และโถง (ลายเส้นที่ 7) เป็นต้น สันนิษฐานว่าอาจใช้ไม้ไผ่ตัดปลายแหลมเป็นเครื่องมือในการขูดขีดลายลงไป⁵³

⁵³ ปัจจุบันช่างปั้นชาวเขมรยังคงใช้ไม้ไผ่เจียนปลายแหลมขูดขีดลวดลายบนเครื่องถ้วย

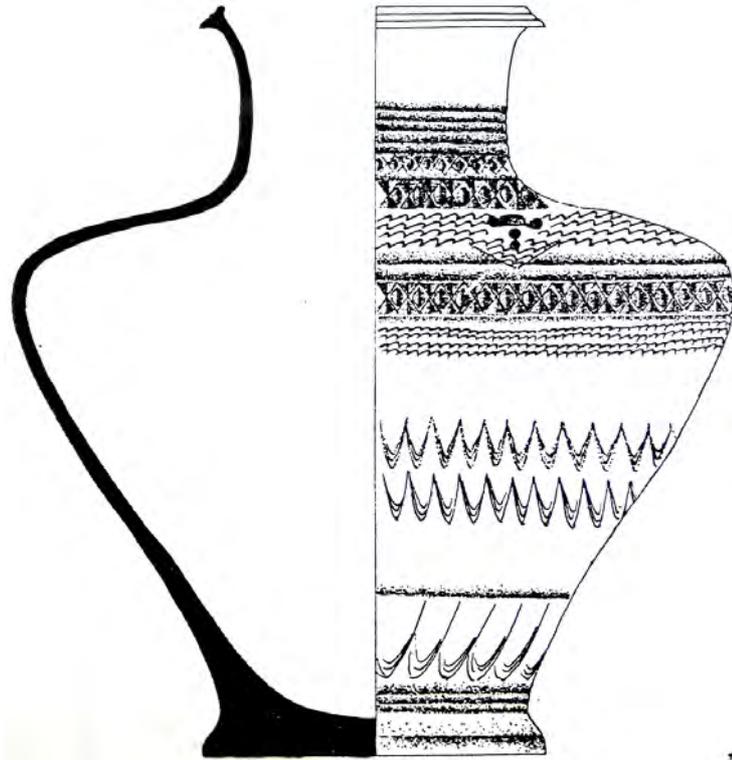

มหาวิทยาลัยศิลปากร - สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 7 โอ่งเขมรตกแต่งด้วยลายขูดขีดรูปคลื่นน้ำ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17

ที่มา : Roxanna Brown, *The Ceramics of Southeast Asia, Their Dating and Identification*, second edition, (Singapore: Oxford University Press, 1988), picture 41, page 54.

เครื่องถ้วยสุพรรณบุรีนิยมขูดขีดลวดลายนี้เป็นภาชนะประเภทไห (ลายเส้นที่ 8) และโอ่งขนาดใหญ่ (ภาพที่ 12) เนื่องจากลักษณะลายรูปคลื่นน้ำเป็นลายเส้นอิสระ แม้มีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องถ้วยสองประเภทนี้

ลายเส้นที่ 8 ไหจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลายขูดขีดรูปคลื่นน้ำ

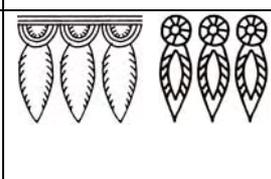
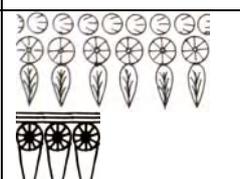
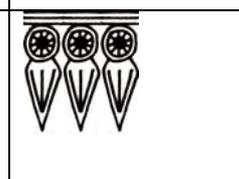
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), 30.

ภาพที่ 12 ไหจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลายขูดขีดรูปคลื่นน้ำ จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
สุพรรณบุรี

1.1.2 ลายรูปเม็ดพริก

ตารางที่ 4 ตารางเปรียบเทียบลวดลายรูปเม็ดพริกบนเครื่องถ้วยเขมรและเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยสุพรรณบุรี	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรจาก แหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรที่ ค้นพบในประเทศ กัมพูชา
ลายรูปเม็ดพริก			

กลุ่มลวดลายรูปเม็ดพริก เป็นลายแบบปั้นแปะที่พบบนเครื่องถ้วยเขมรในประเทศกัมพูชา (ภาพที่ 13) และที่แหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ (ภาพที่ 14) ใช้แต่งบนไหล่ ลวดลายนี้มีลักษณะ คล้ายลายเครื่องประดับที่พบบนประติมากรรมปูนดำจากปราสาทขอม⁵⁴

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 13 ตัวอย่างเศษเครื่องถ้วยเขมรจากนครวัด ประเทศกัมพูชา

ที่มา : Hiram Honda, *The Beauty of Fired Clay: Ceramics from Burma, Cambodia, Laos and Thailand*, (Singapore: KHL Printing, 1997), 84, picture 58.

⁵⁴ อธิพงษ์ และอมรา ศรีสุชาติ, *โบราณคดีวิเคราะห์ 2: เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย*, 24.

ภาพที่ 14 ตัวอย่างลวดลายบนเครื่องถ้วยเขมรจากแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์

ที่มา : ธราพงศ์ ศรีสุชาติ, โบราณคดีวิเคราะห์ 2: เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย, ภาพที่ 12.

จากการวิจัย พบว่าเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีกดประทับลวดลายนี้บนไหล่เหมือนกัน (ภาพที่

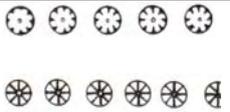
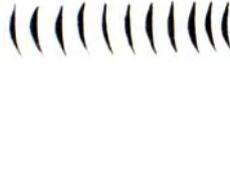
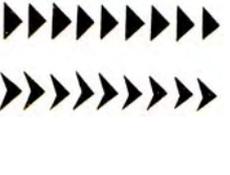
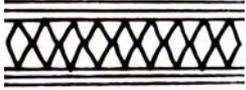
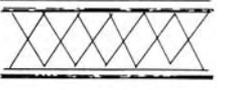
15)

ภาพที่ 15 ไหลจากแหล่งเตาสุพรรณบุรี ตกแต่งบริเวณไหล่ให้ด้วยลายรูปเม็ดพริก จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี

1.1.3 ลายเบ็ดเตล็ด

ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบลวดลายเบ็ดเตล็ดบนเครื่องถ้วยเขมรและเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยสุพรรณบุรี	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรจาก แหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์	ตัวอย่างลวดลายบน เครื่องถ้วยเขมรที่ ค้นพบในประเทศ กัมพูชา
กลุ่มลายรูปดอกไม้ กลม			
กลุ่มลายรูป สามเหลี่ยม			
กลุ่มลายตาราง			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิจัยสิทธิ์

กลุ่มลวดลายเบ็ดเตล็ดประกอบด้วยกลุ่มลายรูปดอกไม้กลม ลายรูปสามเหลี่ยมและกลุ่มลายรูปตาราง ใช้ตกแต่งเป็นลวดลายเสริมลายอื่นๆ บนเครื่องถ้วยเขมรและเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี โดยลายรูปสามเหลี่ยมและกลุ่มลายรูปตารางมักปรากฏภายในลายเส้นขนาน

ลายรูปดอกไม้กลมเป็นกลุ่มลวดลายแบบปั้นแปะที่พบบนเครื่องถ้วยเขมรในประเทศกัมพูชาและที่แหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ ใช้ตกแต่งภาชนะรูปสัตว์ หรือใช้ตกแต่งบริเวณไหล่ไห (ภาพที่ 16)⁵⁵ ส่วนลายรูปดอกไม้กลมที่แหล่งเตาสุพรรณบุรีใช้ตกแต่งร่วมกับลวดลายภาพเล่าเรื่องในกรอบสี่เหลี่ยม ดังตัวอย่างที่ใช้ตกแต่งแบบต่อเนื่องรอบไหล่ไห (ภาพที่ 17) หรือใช้ตกแต่งร่วมกับลายอื่น (ภาพที่ 18)

⁵⁵ ดูตัวอย่างเครื่องถ้วยเขมรจากแหล่งเตาบุรีรัมย์ได้จาก กรมศิลปากร, เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาจังหวัดบุรีรัมย์, (กรุงเทพฯ : บริษัทหิรัญพัฒน์ จำกัด, 2532) ส่วนเครื่องถ้วยเขมรจากประเทศกัมพูชาดูตัวอย่างได้จาก Hiram Honda, *The Beauty of Fired Clay: Ceramics from Burma, Cambodia, Laos and Thailand*, (Singapore: KHL Printing, 1997) และ Dawn Rooney, *Khmer Ceramics* (Singapore: Oxford University Press, 1984),

ภาพที่ 16 ตัวอย่างลวดลายรูปดอกไม้กลมบนเครื่องถ้วยเขมรจากแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์
ที่มา : อมราและธราพงศ์ ศรีสุชาติ, “แนะนำเซรามิกส์บุรีรัมย์และเตาเผา”, ศิลปากร, 33, 2 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2532) รูปที่ 15.

ภาพที่ 17 เศษเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุพรรณบุรี จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี

ภาพที่ 18 เศษเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุพรรณบุรี จากห้องคลังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี

1.2 กลุ่มลวดลายรูปบุคคลและสัตว์

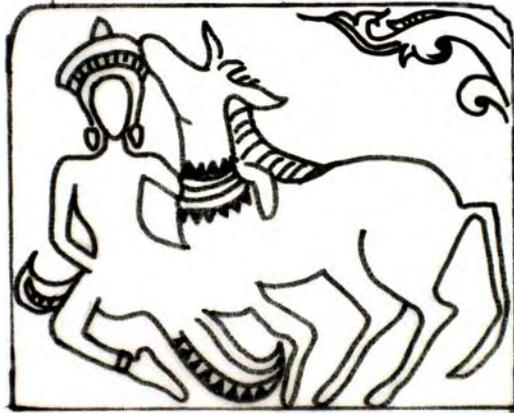
กลุ่มลายรูปบุคคลและสัตว์จัดได้ว่าเป็นกลุ่มลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งเตาสุพรรณบุรีอย่างแท้จริง มักใช้ตกแต่งรอบไหลไห และแสดงภาพเล่าเรื่องภายในกรอบสี่เหลี่ยมเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งแบบที่ใกล้เคียงธรรมชาติ สามารถสื่อถึงรายละเอียดได้ในระดับหนึ่ง เช่น ภาพพิธีกรรม รวมทั้งแบบแสดงเป็นเค้าโครงที่ไม่ลงลึกในรายละเอียด แต่ยังสามารถสื่อให้เข้าใจได้ว่าเป็นภาพใด เช่น ภาพการต่อสู้บางภาพ เป็นต้น

รูปบุคคลแม้มีอิริยาบถที่แตกต่าง แต่มีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือ แต่งกายและใส่เครื่องประดับแบบขอม (ลายเส้นที่ 9-11) โดยสวมผ้านุ่งสั้นหรือสมพต มีชายผ้าห้อยอยู่ด้านหน้าอย่างเดียว บางครั้งมีชายผ้าห้อยตกลงมาทั้งด้านหน้าและด้านข้าง บางครั้งเห็นชายผ้าด้านข้างทั้งซ้ายและขวา ชายผ้าที่ตกลงมามักแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน แม้บนลวดลายที่ห่างไกลธรรมชาติแล้วยังเห็นได้เด่นชัด ลักษณะข้างต้นอาจนำไปเปรียบเทียบกับรูปแบบเครื่องแต่งกายรูปบุคคลบนภาพสลักหินต่ำแบบบายนที่สืบต่อจากแบบนครวัดลงมา แต่มีลักษณะเรียบง่ายกว่า ชายผ้าใหญ่ข้างลำตัวยังคงมีอยู่รวมถึงชายผ้าด้านหน้า⁵⁶ ส่วนเครื่องประดับนั้น มักสวมเทริด ตุ่มหู สร้อยคอ กำไลต้นแขนและกำไลมือ รวมถึงกำไลข้อเท้า

ลายเส้นที่ 9 ตัวอย่างลวดลายกดประทับรูปเทวดาบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

⁵⁶ หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ดิศกุล, ศิลปะขอม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), 322.

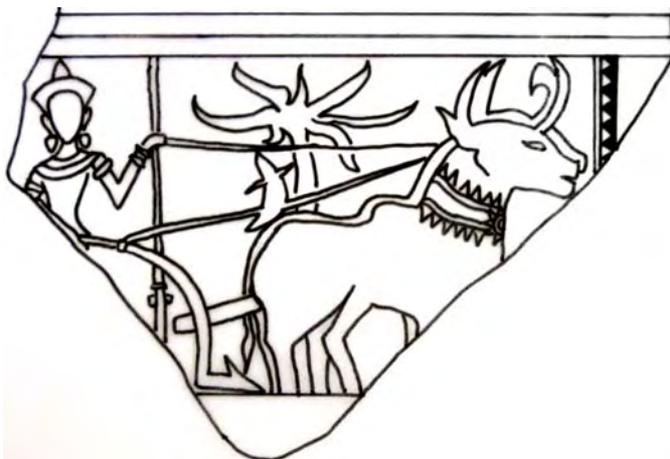

ลายเส้นที่ 10 ตัวอย่างลวดลายกตประทับริูปบุคคลกำลังขึ้นม้าบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ลายเส้นที่ 11 ตัวอย่างลวดลายกตประทับริูปนักรบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ส่วนรูปสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว และหงส์ ทุกชนิดหันด้านข้าง และแสดงสัดส่วนทางกายวิภาคได้ดี มีข้อสังเกตว่าลักษณะการแสดงมิติของภาพบางประการชวนให้นึกถึงภาพสลักที่ปราสาทเขมร เช่น ที่ปราสาทบายน ดังตัวอย่างการทำรูปวัวคู่ที่ทำลายเส้นซ้อนด้านหลังวัวตัวแรกดังปรากฏบนลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถวัว (ลายเส้นที่ 12)

ลายเส้นที่ 12 ลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถวัวบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

รูปแบบของรูปบุคคลและสัตว์ข้างต้นสื่อให้เห็นถึงร่องรอยอิทธิพลวัฒนธรรมขอมที่แพร่เข้ามาอย่างรุนแรงในภาคกลางของประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ภายในจังหวัดสุพรรณบุรีปรากฏหลักฐานโบราณวัตถุสถานขอมหลายแห่ง เช่นที่เนินทางพระ อำเภอสามชุก (ภาพที่ 19)⁵⁷ ซึ่งตอบรับกับสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในเขตจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี กาญจนบุรี (ภาพที่ 20) เพชรบุรี และลพบุรี เป็นต้น⁵⁸ นอกจากนี้จักรีปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งกล่าวถึงการประดิษฐานพระชัยพุทธมหานาคไว้ที่เมืองต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจรดภาคกลางของไทย ยังอาจหมายรวมถึงเมืองสุพรรณบุรีด้วย⁵⁹

⁵⁷ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับหลักฐานโบราณสถานและงานประติมากรรมได้จาก ศรีศักร วัลลิโภดม, “เนินทางพระ พุทธสถานมหายานที่สามชุก”, **เมืองโบราณ**, 9, 2 (เมษายน – กรกฎาคม, 2526) : 46-52 และ ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ “เนินทางพระ: แหล่งโบราณคดีเขมรแบบบายนในจังหวัดสุพรรณบุรี”, **เมืองโบราณ**, 13, 4 (ตุลาคม – ธันวาคม, 2530) : 23-32

⁵⁸ ชูชาติ เรืองศักดิ์และคณะ, “เอกสารในการสัมมนาอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในสมัยอยุธยาที่ปรากฏหลักฐานภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา,” (ศิลปศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534), 13-16.

⁵⁹ **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4** (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513), 208-209.

ภาพที่ 19 เศียรพระพุทธรูปหินทรายทรงเครื่องแบบบายน พบที่เนินทางพระ อำเภอสามชุก
ที่มา : ศรีศักร วัลลิโภดม, “เนินทางพระ พุทธสถานมหายานที่สามชุก”, เมืองโบราณ, 9, 2 (เมษายน –
กรกฎาคม, 2526), 48.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 20 พระพุทธรูปทรงเครื่องแบบขอม ชุดพบที่บ้านเนินรัก อำเภอเมืองกาญจนบุรี กาญจนบุรี
ที่มา : หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ดิศกุล, ศิลปสมัยลพบุรี (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 48.

กลุ่มลวดลายรูปบุคคลและสัตว์จัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ดังนี้ คือ

1.2.1 กลุ่มลวดลายแสดงพิธีกรรม

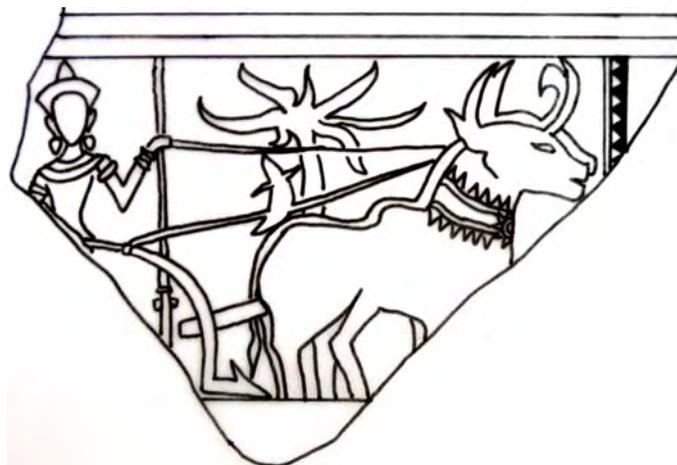
จากการขุดค้นทางโบราณคดีและการศึกษาจนถึงปัจจุบัน ไม่พบการทำลวดลายที่สื่อถึงพิธีกรรมเหล่านี้ในแหล่งเตาอื่น และไม่พบหลักฐานเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีที่ตกแต่งด้วยลวดลายนี้จากแหล่งโบราณคดีอื่นด้วย สันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นลวดลายที่สั่งทำเฉพาะเพื่อประกอบพิธีกรรมในโอกาสสำคัญเท่านั้น

ลวดลายแสดงพระราชพิธีจรดพระนังคัล

จากการศึกษาพบตัวอย่างลวดลายนี้เพียงหนึ่งชิ้น (ภาพที่ 6 ลายเส้นที่ 12) ภายในกรอบสี่เหลี่ยมทำเป็นรูปบุคคลสวมเทริด สร้อยคอ ตุ่มหู และกำไลต้นแขน มือขวาจับคันไถ ส่วนมือซ้ายบังคับเชือกเทียมวัวสองตัว เบื้องหลังเป็นรูปต้นไม้ รูปวัวสองตัวแสดงให้เห็นได้ด้วยการทำลายเส้นของวัวตัวที่สองซ้อนอยู่ด้านหลังวัวตัวแรก จึงเห็นเป็นเขาวัวสี่คู่อย่างชัดเจน

ภาพที่ 6 ลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถวัวบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ลายเส้นที่ 12 ลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถวัวบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 6

เมื่อพิจารณาถึงเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของรูปบุคคลแล้ว น่าจะแสดงให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีสถานะสำคัญทางสังคม ลวดลายนี้จึงน่าจะแสดงพระราชพิธีจรดพระนังคัล หมายถึงพระราชพิธีแรกนาหรือพระราชพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพระราชพิธีประจำเดือนหก และมักกล่าวเป็นสองชื่อตามพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกัน คือ พระราชพิธีพืชมงคลและพระราชพิธีจรดพระนังคัล⁶⁰

พบหลักฐานเกี่ยวกับพระราชพิธีในสมัยอยุธยาจากเอกสารต่างๆ ในกฎหมายตราสามดวงเรียกขุนนางที่ เป็นผู้แทนพระมหากษัตริย์ในการประกอบพระราชพิธีนี้ว่า เจ้าพญาจันทกุมาร⁶¹ ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย จุดหมายเหตุขุนหลวงหาเวดบรรยายถึงการทำพิธีที่ละเอียดขึ้นว่า พระอินทกุมารสวมมงกุฎ ชีเสด็จเงิน มาเป็นผู้จับคันไถเทียมโคสามรอบ⁶² จากข้อมูลนี้ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จึงทรงวินิจฉัยว่ามีทั้งพระจันทกุมารและพระอินทกุมารในพระราชพิธีแรกนา⁶³

⁶⁰ ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร, “การพระราชพิธีสิบสองเดือนในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร” (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 35.

⁶¹ ดูข้อความดั้งเดิมจาก “กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), 138-139.

⁶² อ้างถึงใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน** (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, 2511), 399-400.

⁶³ อ่านรายละเอียดได้จากเรื่องเดิม.

ลวดลายรูปพระราชพิธีจรดพระนังคัลแสดงถึงความสำคัญของการเกษตรกรรมต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคนั้น นอกจากนี้ยังสื่อถึงความสำคัญของชนชั้นปกครองในสังคมที่มีหน้าที่ประกอบพิธีสำคัญเพื่อผลิตผลที่อุดมสมบูรณ์ของประชาชน

ลวดลายแสดงพิธีคล้องช้าง

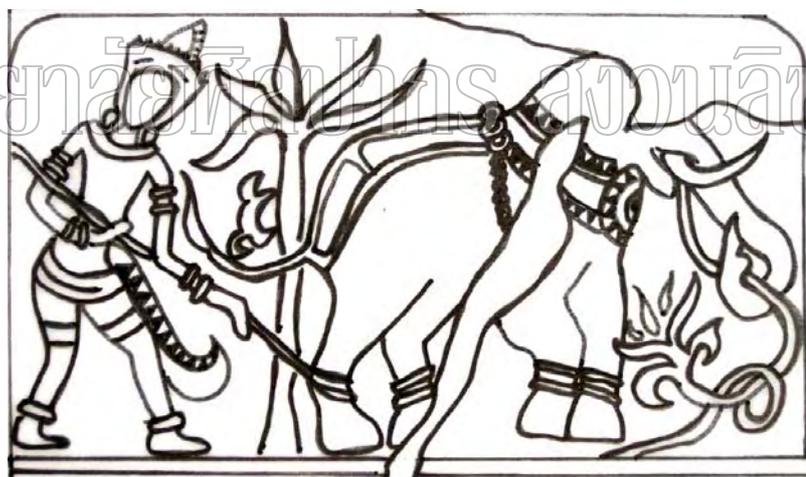
ได้พบเศษภาชนะที่ประดับด้วยลวดลายรูปพิธีคล้องช้างเพียงชิ้นเดียว (ภาพที่ 7 ลายเส้นที่ 13) แม้จะชำรุดแต่การประทับลายมีความคมชัด ประณีต แสดงให้เห็นรายละเอียดได้ดีถึงรูปบุคคลแต่งกายแบบขอม คือ สวมผ้าถุงมีชายห้อยตกไปด้านซ้ายของลำตัว สวมเทริด และเครื่องประดับ สังเกตได้ว่าการตกแต่งชายผ้าและบางส่วนของเทริดและสร้อยคอด้วยลายรูปสามเหลี่ยมเล็กๆ ต่อเนื่องกัน ส่วนมือขวาถืออุปกรณ์จับช้างเรียกว่า “ไม้คั้นจาม” ตรงปลายไม้ทำเป็นปวงเพื่อคล้องเท้าช้างเรียกว่า “ปวงบาท” เห็นได้จากบริเวณมือซ้ายของรูปบุคคลที่จับปลายไม้ และปวงบาทมัดเท้าหลังของช้างทั้งสองข้าง ส่วนเท้าคู่น้ำถูกมัดไว้แล้ว เมื่อคล้องเท้าช้างสำเร็จจะต้องมัดช้างด้วยเชือกที่เรียกว่า “ทามคอ” เป็นเชือกเกลียวขนาดใหญ่ที่ทำด้วยหนังควาย ทามคอก็มีสองเส้น เพราะเส้นหนึ่งไว้คล้องคอช้าง อีกเส้นหนึ่งไว้คล้องช้างกับต้นไม้ ทามคอต้องร้อยต่อกันด้วย “กาหรัน” ทำจากหวงเหล็กเพื่อไม่ให้เชือกทามคอทั้งสองเส้นที่คล้องช้างบิดรัดคอช้าง⁶⁴ ซึ่งรายละเอียดของอุปกรณ์ทั้งสองนี้แสดงไว้ในลวดลายบริเวณคอช้างที่ทำเป็นเชือกร้อยด้วยหวงโลหะ

⁶⁴ ดูรายละเอียดและภาพอุปกรณ์ได้จาก ศิริ สละคต, “การคล้องช้างที่เพนียดจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525), 33-35.

ภาพที่ 7 ลวดลายแสดงพิธีคล้องช้างบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531, 35.

ลายเส้นที่ 13 ลวดลายแสดงพิธีคล้องช้างบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 7

มีผู้ตีความว่าลวดลายข้างต้นแสดงวิธีคล้องช้างแบบวังช้าง เพราะไม่มีการทำรูปช้างต่อให้เห็น⁶⁵ อันเป็นวิธีที่ยังคงกระทำในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น

การคล้องช้าง เป็นการจับช้างป่าเพื่อนำมาใช้งาน เช่น เป็นพาหนะในการเดินทางหรือเพื่อการทำศึกสงคราม แต่เดิมมีสองวิธี คือ วิธีโพนช้าง และวิธีวังช้าง ทั้งสองวิธีต่างกันตรงที่วิธีโพนช้างมีช้างต่อที่ฝึกไว้มาช่วยคล้องช้างป่า ส่วนวิธีวังช้างไม่มีช้างต่อมาช่วย ต่อมามีวิธีใหม่ที่เรียกว่า วิธี

⁶⁵ จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, 41-42.

คลังแบบเพนียด ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มมีขึ้นในช่วงระหว่างรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ การคลังข้างแบบเพนียดยังถือเป็นพระราชพิธีหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ด้วย การคลังข้าง นับเป็นกิจกรรมสำคัญ เพราะมีการตั้งกรมคชบาลในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมถึงการจัดทำตำราซึ่งข้างในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ด้วย⁶⁶

1.2.2 กลุ่มลวดลายแสดงการต่อสู้

ลวดลายที่แสดงการต่อสู้ นับเป็นกลุ่มที่พบเป็นจำนวนมากที่สุด และมีความหลากหลาย ในการแสดงเรื่องราว เช่น รูปการต่อสู้บนหลังช้างและม้า รูปการต่อสู้ระหว่างบุคคลและรูปการล่าสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นจึงนำมาจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ ดังนี้ คือ

กลุ่มรูปนักรบ

จากตัวอย่างที่พบทำเป็นรูปบุคคลสวมผ้าถุงมีชายผ้าตกอยู่ตรงกลางด้านหน้า สวมเทริด ถือหอกด้วยมือซ้าย และถือโล่ในมือขวา พื้นที่ว่างด้านซ้ายตกแต่งด้วยลวดลายวงโค้งปลายกระหนก ด้านขวาตกแต่งด้วยลายคล้ายรูปดอกไม้กลม (ภาพที่ 21 ลายเส้นที่ 14) ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งใช้ตกแต่งร่วมกับรูปนักรบบนหลังช้าง (ลายเส้นที่ 11)

ภาพที่ 21 ลวดลายแสดงรูปนักรบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

⁶⁶ ศึกษารายละเอียดการคลังข้างแต่ละวิธีได้จาก กิตติพงษ์ สนเหล็ก, “บทบาทของข้างในสังคมอยุธยา”, (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534), 46-53 และ 68-69.

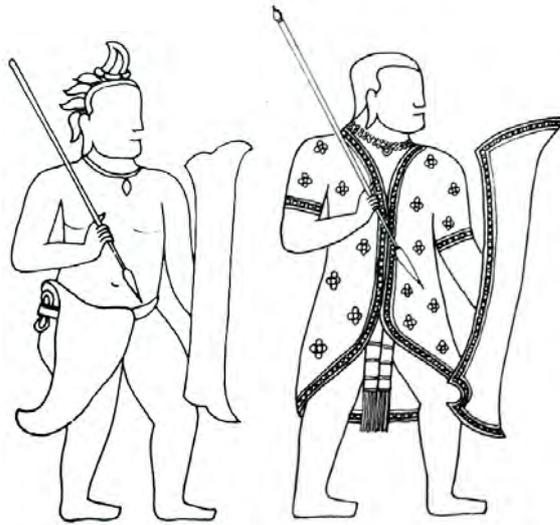
ลายเส้นที่ 14 ลวดลายแสดงรูปนักรบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 21

ลายเส้นที่ 11 ตัวอย่างลวดลายกดประทับรูปนักรบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

รูปนักรบถือหอกและโล่อาจนำไปเปรียบได้กับนักรบขอม เช่น รูปนักรบบนระเบียงปราสาทบายน (ลายเส้นที่ 15) แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ มิติการแสดงรูปโล่ โล่จากแหล่งเตาสุพรรณบุรีแสดงรูปด้านหน้า ต่างจากรูปโล่ขอมที่มักทำเป็นรูปด้านข้างเสมอ⁶⁷ (ลายเส้นที่ 16)

⁶⁷ ดูภาพพร้อมรายละเอียดเรื่องโล่ขอมและตัวอย่างภาพนักรบถือโล่ได้จาก Michel Jacq-Hergoualc'h, *L'Armement et L'organisation de L'Armée Khmère aux XIIe et XIIIe siecles* (Paris: Presses Université de France, 1997).

ลายเส้นที่ 15 รูปทหารถือหอกจากภาพสลักบนระเบียงด้านนอกของปราสาทบายน

ที่มา : Michel Jacq-Hergoualc'h, L'Armement et L'organisation de L'Armée Khmère aux XIIe et XIIIe siecles (Paris: Presses Université de France, 1997), 121 and 124

ลายเส้นที่ 16 ตัวอย่างโล่จากภาพสลักที่ปราสาทบันทายฉมาร์

ที่มา : Michel Jacq-Hergoualc'h, L'Armement et L'organisation de L'Armée Khmère aux XIIe et XIIIe siecles (Paris: Presses Université de France, 1997), 33, plate 8.4 and 8.5

รูปนักรบบนหลังม้า

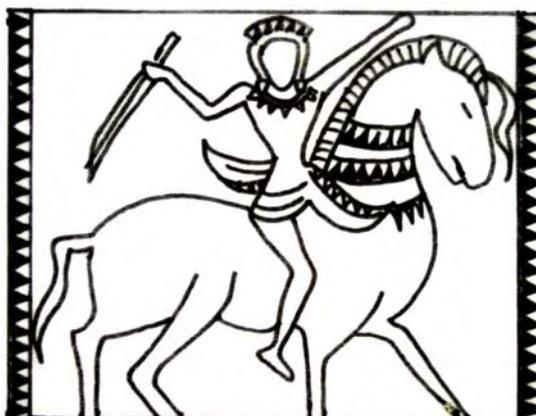
รูปนักรบบนหลังม้า มักทำเป็นรูปบุคคลสวมผ้าถุงมีชายผ้าตกอยู่ด้านหน้าและด้านข้าง สวมเทริด สร้อยคอและตุ้มหู ถือดาบในมือขวา นั่งอยู่บนหลังม้า ม้าสวมปลอกคอที่ตกแต่งเป็น ลวดลาย (ภาพที่ 22 และ 23 ลายเส้นที่ 17)

ภาพที่ 22 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีตักแต่งด้วยลวดลายรูปนักรบบนหลังม้า
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531), 36.

ภาพที่ 23 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีตักแต่งด้วยลวดลายรูปนักรบบนหลังม้า

ลายเส้นที่ 17 ลวดลายรูปนักรบบนหลังม้าจากเศษเครื่องถ้วยในภาพที่ 23

รูปบุคคลนั่งบนหลังสัตว์มีปรากฏในสมัยทวารวดีแล้ว⁶⁸ แต่เมื่อพิจารณาถึงมิติและองค์ประกอบภาพแล้วชวนให้นึกถึงรูปสลักนักรบขอมอีกเช่นกัน ดังเช่น รูปทหารม้าขอมจากระเบียงปราสาทบายน (ลายเส้นที่ 18)

ลายเส้นที่ 18 รูปทหารม้าสลักหินบนระเบียงที่ศิวได้ด้านนอก ที่ปราสาทบายน

ที่มา: Michel Jacq-Hergoualc'h, *L'Armement et L'organisation de L'Armée Khmère aux Xlle et XIIIe siecles* (Paris: Presses Université de France, 1997), 157, plate 101 and 102.

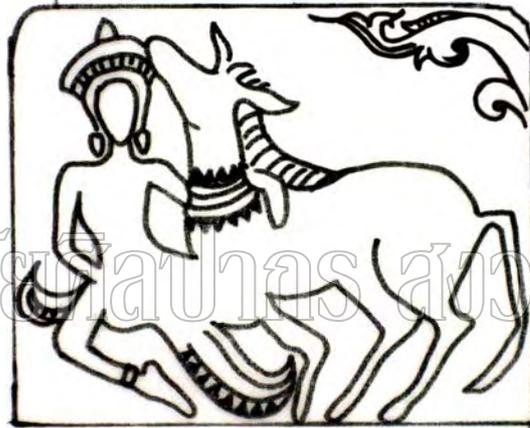
นอกจากรูปนักรบบนหลังม้าแล้ว ยังปรากฏลวดลายอีกแบบหนึ่งที่มีความใกล้เคียงกัน คือ รูปบุคคลกำลังขึ้นม้า (ภาพที่ 3 ลายเส้นที่ 10 และภาพที่ 24 ลายเส้นที่ 19) องค์ประกอบหลักของรูปนี้ คือ รูปบุคคลสวมผ้าถุงมีชายผ้าตกอยู่ด้านหน้าและด้านข้าง สวมเทริดและตุ้มหู มือข้างหนึ่งเหนี่ยวคอม้า คล้ายกำลังขึ้นม้า พื้นที่ว่างด้านบนตกแต่งด้วยวงโค้งออกปลายกระหนก รูปบุคคลในภาพน่าจะแสดงถึงนักรบในอีกอิริยาบถหนึ่ง

⁶⁸ โดยทำเป็นรูปบุคคลนั่งบนหลังช้าง ม้าและกระบือ บางรูปถืออาวุธ อาจหมายถึงนักรบหรือนายพรานดูตัวอย่างและรายละเอียดจาก เด่นดาว ศิลปานนท์ “การศึกษาเรื่องภาชนะลายกุดประทับเทคนิคอินโด-โรมัน สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกในภาคกลางของไทย,” 10. (อัดสำเนา)

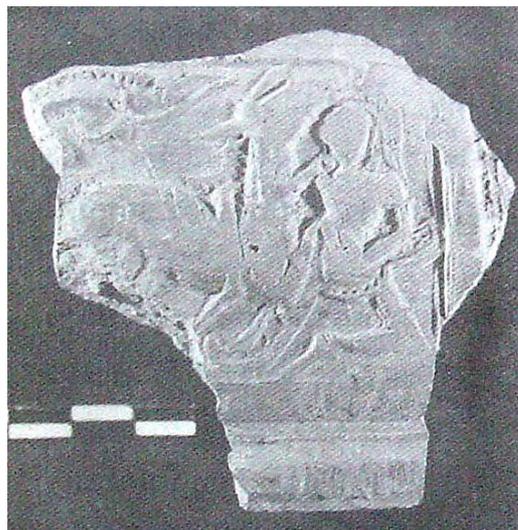

ภาพที่ 3 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขี่ม้า

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531, 56.

ลายเส้นที่ 10 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขี่ม้าจากภาพที่ 3

ภาพที่ 24 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขี่ม้า

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531, 56.

ลายเส้นที่ 19 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขึ้นม้าจากภาพที่ 24

รูปนักรบกำลังต่อสู้

จากการศึกษา พบว่ามีการตกแต่งลวดลายรูปนักรบกำลังต่อสู้กัน โดยนำมาตกแต่งเป็นลวดลายเดี่ยวแบบต่อเนื่อง เป็นลวดลายที่ห่างไกลธรรมชาติแล้ว (ภาพที่ 4 ลายเส้นที่ 11) รูปนักรบต่อสู้กันด้วยหอกนี้น่าจะได้รับแรงบันดาลใจจากรูปสลักนูนต่ำที่แสดงภาพการรบแบบเขมร เช่น ที่ปราสาททวยน (ลายเส้นที่ 20)

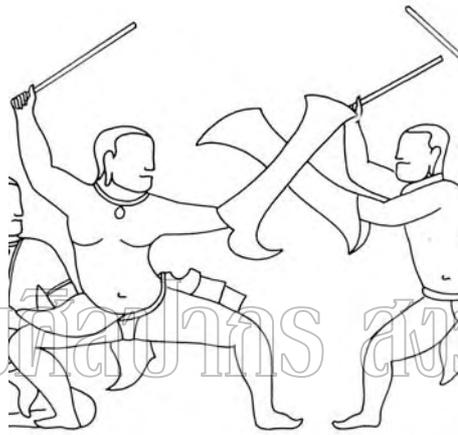

ภาพที่ 4 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังสู้รบ

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร) 2531, 69.

ลายเส้นที่ 11 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังสู้รบจากภาพที่ 4

ลายเส้นที่ 20 รูปการต่อสู้จากภาพสลักบนระเบียงด้านนอกที่ปราสาทบายน

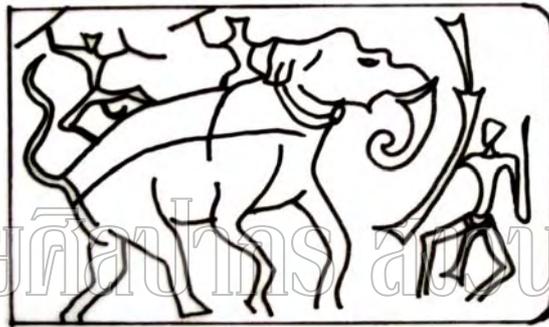
ที่มา : Michel Jacq-Hergoualc'h, L'Armement et L'organisation de L'Armée Khmère aux Xlle et XIIIe siecles (Paris: Presses Université de France, 1997), 112-113, plate 147.

รูปนักรบบนหลังช้างและม้า

รูปนักรบบนหลังช้างและม้า เท่าที่ปรากฏหลักฐาน มักทำเป็นรูปนักรบถืออาวุธนั่งอยู่บนหลังช้างเป็นหลัก ส่วนด้านหน้าช้างมีทั้งแบบที่ทำเป็นรูปนักรบถืออาวุธและโล่เดินนำหน้า (ภาพที่ 25 ลายเส้นที่ 21) หรือเป็นแบบที่มีนักรบชูอาวุธอยู่บนหลังม้า (ภาพที่ 26 ลายเส้นที่ 22)

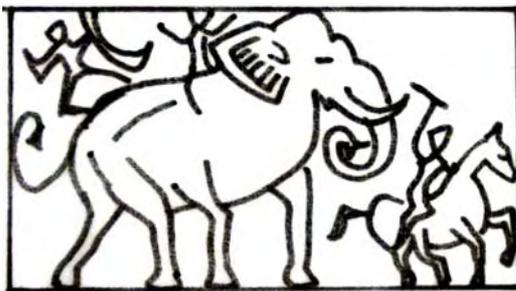
ภาพที่ 25 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังสู้รบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร), 2531, 52.

ลายเส้นที่ 21 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังสู้รบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 25

ภาพที่ 26 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังสู้รบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี
ที่มา : พรชัย สุจิตต์, “ภาชนะดินเผาที่บ้านบางปูนและบ้านประสาธน์”, เมืองโบราณ, 10, 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) : 153.

ลายเส้นที่ 22 ลวดลายแบบภาพเล่าเรื่องแสดงรูปบุคคลกำลังผู้รบบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 26

ลวดลายกลุ่มนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ จำนวนของนักรบที่นั่งอยู่บนหลังช้าง ซึ่งมีผู้เสนอว่าตามพระราชพงศาวดาร ในสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชา ช้างทรงประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ กลางช้างและควาญช้าง แสดงว่าบนหลังช้างมีจำนวนผู้นั่ง 3 คน ดังนั้นจำนวนผู้นั่งสองคนบนหลังช้างจากลวดลายนี้น่าจะเท่ากับจำนวนบุคคลสองคนบนหลังช้างจากภาพสลักบนระเบียงปราสาทนครวัด⁶⁹ แต่มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับจำนวนคนนั่งบนช้างที่แตกต่าง คือ ช้างทรงของกษัตริย์มีผู้นั่งสามคน ในขณะที่ช้างชนนั้นไม่อาจยืนยันได้ว่ามีจำนวนสองหรือสามคน แต่ยืนยันได้ว่าการชนช้างนั้น ช้างชนไม่มีการผูกเครื่องมั้นบนหลัง เพื่อความสะดวกในการต่อสู้นั่นเอง⁷⁰

แม้ประเด็นเรื่องจำนวนคนบนหลังช้างไม่สามารถหาข้อยุติได้ แต่หลักฐานจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีแสดงให้เห็นว่ามีผู้นั่งสองคนบนหลังช้าง นอกจากนี้รูปนักรบที่เดินนำหน้า น่าจะแสดงถึง ทหารประจำเท้าช้างที่เรียกว่า จาตุรงค์บาท ผู้พิทักษ์ช้างของแม่ทัพ⁷¹ รวมทั้งรูปนักรบบนม้าน่าจะแสดงถึงทหารม้าที่นำหน้าเพื่อเป็นกองเบิกทางเข้าตีด้านหน้าของข้าศึกตามตำราพิไชยสงคราม⁷²

⁶⁹ จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, 49.

⁷⁰ สมเด็จพระยามะราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2543), 470-473.

⁷¹ “กระบวนช้างศึก”, สยามอารยะ, 2, 15 (มีนาคม 2537) : 48.

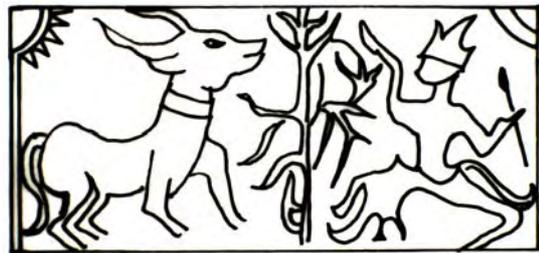
⁷² นิติ แสงวัฒน์ “วิวัฒนาการของทหารม้า” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2519), 141.

รูปบุคคลล่ากวาง

ลวดลายที่แสดงการล่าสัตว์นี้พบตัวอย่างเพียงชิ้นเดียว (ภาพที่ 27 ลายเส้นที่ 23) โดยทำเป็นรูปบุคคลสวมเทริดและผ้าถุงมีชายยาว กำลังเงี้ยวหอกเป็นอาวุธไปยังกวาง จากการแต่งกายและเทริดของรูปบุคคล อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญ อาจแสดงถึงกิจกรรมการล่าสัตว์ของชนชั้นสูงอีกด้วย

ภาพที่ 27 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลล่ากวาง

ลายเส้นที่ 23 ลวดลายรูปบุคคลล่ากวาง จากภาพที่ 27

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน,
(กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร) 2531, 68.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.2.3 ลวดลายรูปเทวดา

ลวดลายรูปเทวดานั้น เท่าที่ปรากฏพบว่ามีทำในกรอบรูปคล้ายกลีบบัวหงายและกรอบรูปสี่เหลี่ยม (ภาพที่ 28-30)

ภาพที่ 28 ลวดลายรูปเทวดาบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531), 33.

ภาพที่ 29 ลวดลายรูปเทวดาบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ภาพที่ 30 ลวดลายรูปเทวดาบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิลไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), 71.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปเทวดาในกรอบรูปคล้ายกลีบบัวหงาย ประทับอยู่บนฐานลายวงโค้งต่อกันสองวงได้ยอดสามเหลี่ยม ยกพระหัตถ์ขวาขึ้น และยกพระชานุข้างซ้ายขึ้นตั้งฉาก (ลายเส้นที่ 24) ต่างจากรูปเทวดาในกรอบสี่เหลี่ยม (ลายเส้นที่ 9 และ 25) ที่พนมพระหัตถ์ไว้กลางพระอุระ และยกพระชานุตั้งฉากขึ้นข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างพับพระชานุจนปลายพระบาทชี้ขึ้น แลดูคล้ายกำลังเหาะ เบื้องหลังตกแต่งด้วยลายก้านชดออกปลายเป็นกระหนกและลายรูปวงกลมลงบนพื้นที่ที่เหลือ เป็นที่น่าสังเกตว่า ลายเทวดาภายในกรอบสี่เหลี่ยมชิ้นหนึ่ง (ลายเส้นที่ 9) มีการทำรัศมีรูปวงรีรอบพระเศียร อันเป็นสัญลักษณ์ของเทวดาด้วย

ลายเส้นที่ 24 ลวดลายรูปเทวดาจากภาพที่ 28

ลายเส้นที่ 9 ลวดลายรูปเทวดาจากภาพที่ 29

ลายเส้นที่ 25 ลวดลายรูปเทวดาจากภาพที่ 30

ลวดลายรูปบุคคลเดี่ยวภายในกรอบสี่เหลี่ยมพบในสมัยทวารวดี ทำเป็นรูปคนนั่งชันเข่าข้างหนึ่งและพับขาอีกข้างให้ปลายเท้าชี้ขึ้นในลักษณะลอยตัว สวมเครื่องประดับ เช่น เทริดและ

ต่างหู มักถือสิ่งของในมือข้างหนึ่ง มีผู้ตีความว่าอาจหมายถึงคนเต้หน้าบ่า⁷³ บ้างก็ว่าเป็นคนธรรพ์หรือพวกกึ่งเทพ⁷⁴ ท่วงท่าการชันเข้าข้างหนึ่งและยกขาขึ้นอีกข้างหนึ่งนั้นคงสืบเนื่องลงมายังรูปเทวดาบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ต่อมาในสมัยอยุธยา ความนิยมในการตกแต่งด้วยรูปเทพนมปรากฏในงานสถาปัตยกรรม เช่น รูปเทพนมปูนปั้นประดับปราสาทวัดจุฬามณี พิษณุโลก (ภาพที่ 31) และพบในงานประณีตศิลป์อื่น เช่น แผ่นทองฉลุลายรูปเทพนมที่พบจากกรุพระปราสาทวัดราชบูรณะ อยุธยา (ภาพที่ 32)

ภาพที่ 31 รูปเทพนมประดับลวดบัวหงายที่ปราสาทวัดจุฬามณี พิษณุโลก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, **ปราสาทและลายปูนปั้นประดับ วัดจุฬามณี พิษณุโลก** (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและ

พัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2539), 37.

⁷³ ผาสุข อินทรารุช, **ดรรชนีดินเผาสมัยทวารวดี**, 30-31 ภาพที่ 51, ลายเส้นที่ 23 (ภาพที่ 2), ลายเส้นที่ 24 (ภาพที่ 2), ลายเส้นที่ 25 (ภาพที่ 1).

⁷⁴ เด่นดาว ศิลปานนท์ “การศึกษาเรื่องภาชนะลายกตประทับเทคนิคอินโด-โรมัน สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกในภาคกลางของไทย”, 8-9 และภาพที่ 5-7.

ภาพที่ 32 แผ่นทองคำลุลายรูปเทวดาจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ

ที่มา : ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา** (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2534), 79.

1.2.4 ลวดลายรูปหงส์และช้าง

การใช้รูปสัตว์เดี่ยวๆ ตกแต่งภายในกรอบสี่เหลี่ยมพบว่าทำเป็นสองรูป คือ หงส์ และช้าง

พบตัวอย่างรูปหงส์สองชิ้นเป็นรูปหงส์หันข้าง (ภาพที่ 2 และ 33 ลายเส้นที่ 26 และ 27)⁷⁵ มี

ลักษณะห่างไกลจากความเป็นธรรมชาติแล้ว โดยเฉพาะส่วนหางที่ตกแต่งเป็นวงโค้งออกปลาย
กระหนก ชิ้นส่วนที่สมบูรณ์กว่าแสดงให้เห็นว่าส่วนหางแต่งเป็นลายวงโค้งปลายกระหนกหลายวง

มีการตกแต่งส่วนหงอน ส่วนปากหงส์คาบปลายที่ออกปลายเป็นกระหนกด้วย

⁷⁵ พบจากการขุดค้นแหล่งเตา ดูลายละเอียดได้จาก จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบาง
ปูน, 65.

ภาพที่ 2 ลวดลายรูปหงส์บนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531), 65.

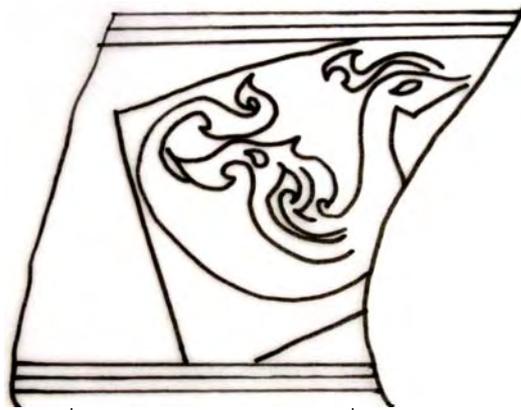

ลายเส้นที่ 26 ลวดลายรูปหงส์บนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 2

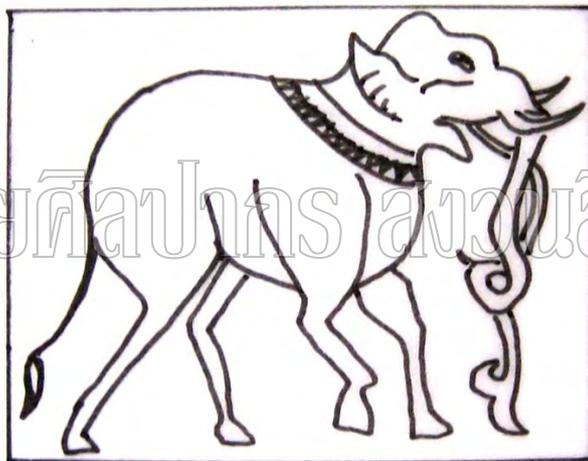
ภาพที่ 33 ลวดลายรูปหงส์บนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531), 65.

ลายเส้นที่ 27 ลวดลายรูปหงส์บนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากภาพที่ 33

ส่วนรูปช้างพบเพียงหนึ่งชิ้น ทำเป็นรูปช้างหันด้านข้าง ตกแต่งด้วยเครื่องประดับที่คอช้าง ปากคาบเส้นลวดลายที่ออกปลายเป็นรูปกระหนก (ลายเส้นที่ 28)

ลายเส้นที่ 28 ลวดลายรูปช้างบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ลวดลายรูปหงส์และช้างพบมาตั้งแต่ในสมัยทวารวดี จากหลักฐานภาชนะสมัยทวารวดีในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ทำเป็นรูปหงส์และช้างในกรอบสี่เหลี่ยมเช่นกัน แต่สังเกตได้มักทำด้านตรงหรือด้านเฉียงเป็นส่วนใหญ่⁷⁶ การใช้รูปหงส์และช้างในงานประดับตกแต่งยังคงปรากฏหลักฐานต่อเนื่อง เช่น การทำใช้รูปหงส์และช้างตกแต่งงานปูนปั้นในศาสนสถานต่างๆ ต่อเนื่อง

⁷⁶ ดูรายละเอียดและตัวอย่างได้จาก ผาสุข อินทรารุท, **ดรรชนีดินเผาสมัยทวารวดี** (กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528) และเด่นดาว ศิลปานนท์ “การศึกษาเรื่องภาชนะลายกตประทับเทคนิคอินโด-โรมัน สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกในภาคกลางของไทย”. 10-12. (อัคราเสนา)

มายังสมัยอยุธยาตอนต้น พบการทำรูปหงส์ปูนปั้นที่วัดมหาธาตุ อยุธยา แสดงรูปแบบหงส์ด้านข้างคาบช่อดอกไม้ (ภาพที่ 34) และที่วัดจุฬามณี พิษณุโลก ตกแต่งหางหงส์เป็นวงโค้งออกลายกระหนก (ภาพที่ 35)

ภาพที่ 34 ลวดลายปูนปั้นรูปหงส์ตกแต่งลายหน้ากระดานข้างสิงห์ที่วัดมหาธาตุ อยุธยา
ที่มา : วรณิกา ณ สงขลาและคณะ, *ลวดลายสมัยอยุธยา* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2536), 77.

ภาพที่ 35 ลวดลายปูนปั้นรูปหงส์ตกแต่งปราสาทวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, *ลายปูนปั้นมณฑลศิลปอันเลิศแห่งสยาม*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2543), 39.

ในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น ความนิยมในการทำรูปหงส์และข้างปราสาทให้เห็นในงานประณีตศิลป์ เช่น งานเครื่องทองจากกรุปราสาทวัดราชบูรณะ อยุธยา ทำเป็นพระศขาธารูปข้าง

ทองคำ ภาพนระรูปหงส์คำ หรือแผ่นทองคำและแกะลายรูปหงส์และช้างจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา⁷⁷ (ภาพที่ 36 และ 37)

ภาพที่ 36 แผ่นทองคำแกะลายรูปหงส์จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา

ที่มา : วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ, การออกแบบเครื่องประดับสมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติศิริ, 2544), 144.

ภาพที่ 37 แผ่นทองคำแกะลายรูปช้างจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา

ที่มา : วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ, การออกแบบเครื่องประดับสมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติศิริ, 2544), 144.

ความนิยมดังกล่าวสะท้อนผ่านรูปหงส์ที่มีการตกแต่งบริเวณหางหงส์เป็นวงโค้งลายกระหนกหลายวง ส่วนรูปช้างนั้นทำเป็นรูปช้างด้านข้างในกรอบสี่เหลี่ยมเช่นกัน สันนิษฐานว่าอาจ

⁷⁷ ดูรายละเอียดจาก ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2534).

เป็นการถ่ายเทรูปแบบจากลวดลายตกแต่งเครื่องทองสู่ลวดลายบนเครื่องถ้วย เพราะมีการแสดงผลลัพธ์ของลายเป็นมิติเดียวกัน แม้จะมีรายละเอียดที่ต่างไปบ้างเนื่องจากวัสดุต่างกัน

ซึ่งข้อสันนิษฐานข้างต้นมีหลักฐานเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งคือ การตกแต่งพื้นที่ว่างที่เหลือภายในกรอบสี่เหลี่ยมด้วยวงโค้งปลายกระหนกหลายวงจากลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี ร่วมกับรูปบุคคล (ลายเส้นที่ 10 และ 19) มีปรากฏบนแผ่นทองคำและแกะสลักลายรูปม้าจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะเช่นกัน (ภาพที่ 38) โดยเฉพาะลักษณะของปลายกระหนกที่มีการทำลายเส้นเป็นริ้ว สืบถึงรูปแบบศิลปะร่วมกันในช่วงอยุธยาตอนต้น

ลายเส้นที่ 10 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขึ้นม้า

ลายเส้นที่ 19 ลวดลายบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีแสดงรูปบุคคลกำลังขึ้นม้า

ภาพที่ 38 แผ่นทองคำลายรูปม้าจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา
ที่มา : วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ, การออกแบบเครื่องประดับสมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สันติศิริ, 2544), 144.

แผ่นทองฉลุและแกะลายรูปสัตว์ในกรอบสี่เหลี่ยมจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา เป็นเครื่องอุทิศเพื่อทำบุญถวายส่วนกุศลแต่ผู้วายชนม์ รูปสัตว์เหล่านี้น่าจะสื่อถึงสัตว์ในป่าหิมพานต์ ที่แฝงความหมายถึงสรวงสวรรค์ไว้อีกประการหนึ่ง⁷⁸

1. 3 กลุ่มลวดลายประดิษฐ์

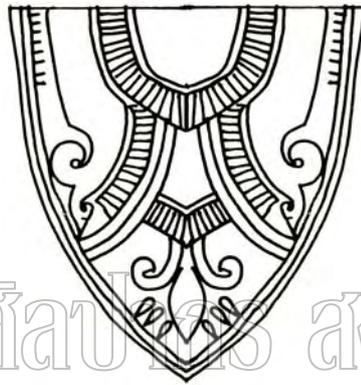
เป็นกลุ่มลวดลายกตประทับที่มักนำมาเรียงต่อเนื่องกันเพื่อตกแต่งให้ลวดลายประเภทให้ร่วมกับลวดลายอื่น รูปแบบลวดลายประดิษฐ์อาจจำแนกได้ ดังนี้

1.3.1 ลายกลีบบัวคว่ำ ภายในตกแต่งเป็นลวดลาย (ภาพที่ 39 และ ลายเส้นที่ 29) ทำเป็นลายต่อเนื่องใช้ตกแต่งร่วมกับลายอื่น เช่น ตกแต่งร่วมกับรูปบุคคลเทียมคันไถวัว (ภาพที่ 6)

⁷⁸ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา, 49-51.

ภาพที่ 39 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลายกลีบบัวคว่ำ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 29 ลายกลีบบัวคว่ำจากภาพที่ 39

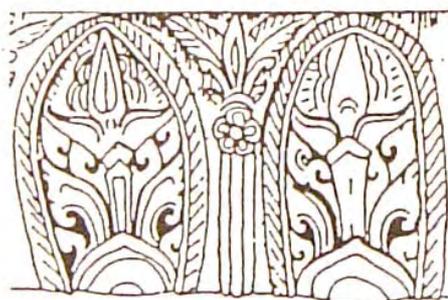
ภาพที่ 6 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลายกสิณบัวคว่ำเห็นอลายรูปสี่เหลี่ยมแสดงรูปบุคคลเทียมคันไถ

มีนักวิชาการแสดงความเห็นไว้ว่าลวดลายข้างต้นคล้ายกับลายเฟืองอุษะและกรวยเชิงบนชั้นเรือนธาตุของปราสาทสมัยอยุธยา⁷⁹ จากการตรวจสอบลวดลายสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกัน⁸⁰ ผู้วิจัยกลับพบว่ามีความใกล้เคียงกับลายต่างชนิดที่เรียกว่าลายกสิณบัวคว่ำมากกว่า เพราะแม้ว่าภายในกสิณบัว เฟืองอุษะและกรวยเชิงนั้นแบ่งเป็นสามส่วนเหมือนกัน แต่ภายในลวดลายในกรณีศึกษา ประกอบด้วยส่วนฐานที่เป็นกกลายรูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ มีกระหนกประกอบด้านข้าง ส่วนปลายประธานเป็นกสิณสามแฉก ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญภายในลายกสิณบัว

⁷⁹ จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, 39.

⁸⁰ ตรวจสอบจาก สันติ เล็กสุขุม, *กระหนกในดินแดนไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545) สันติ เล็กสุขุม, *วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น*, (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์, 2522) และตรวจสอบลวดลายทั่วไปจาก น. ณ ปากน้ำ, *วิวัฒนาการลายไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2524) และ อภรณ์ ณ สงขลา, *ลวดลายสมัยอยุธยา* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2536) นพวัฒน์ สมพิน, *ลายปูนปั้น งานช่างประณีตศิลป์ของไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540)

รูปแบบหนึ่ง⁸¹ ต่างจากเฟืองอุบะและกรวยเชิง ที่ภายในมักทำส่วนปลายประธานเป็นรูปสามเหลี่ยม และบางครั้งไม่มีกกลายรูปสามเหลี่ยมที่ฐาน ลักษณะภายในของลายรูปกลีบบัวคว่ำมีความใกล้เคียงกับกลีบบัวปูนปั้นประดับเจดีย์แปดเหลี่ยมวัดไก่เตี้ย สุพรรณบุรี (ลายเส้นที่ 30) และที่เจดีย์ปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา (ลายเส้นที่ 31) ซึ่งมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าลายกลีบบัวรูปแบบนี้พบที่วัดเพียงสองแห่งเท่านั้น⁸² และจัดเป็นลวดลายในสมัยอยุธยาตอนต้น ในราวช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20⁸³

ลายเส้นที่ 30 กลีบบัวปูนปั้นประดับลวดลายไว้ภายในจากเจดีย์ประธานทรงปรางค์วัดราชบูรณะ อโยธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, *กระหนกในดินแดนไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545), 68.

ลายเส้นที่ 31 กลีบบัวปูนปั้นประดับลวดลายไว้ภายในจากเจดีย์แปดเหลี่ยมวัดไก่เตี้ย สุพรรณบุรี
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, *กระหนกในดินแดนไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545), 68.

⁸¹ ดูตัวอย่างลวดลายและการจัดกลุ่มรูปแบบลายกลีบบัวได้จาก สันติ เล็กสุขุม, *วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น*, 22-24 และ 58-66

⁸² เรื่องเดียวกัน, 60.

⁸³ กำหนดอายุจากวัดราชบูรณะ อโยธยาเป็นหลักว่าสร้างไว้เมื่อปีพ.ศ. 1967

ลายเส้นที่ 29 ลายกลีบบัวคว่ำจากเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีนำมาแสดงเป็นรูปกลีบบัวหงาย

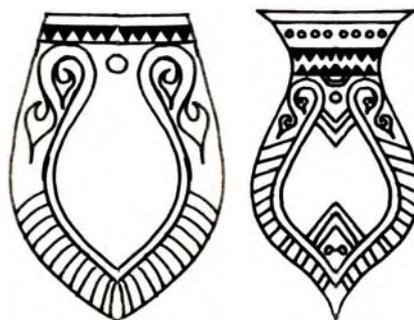
1.3.2 ลวดลายรูปสี่มา

เป็นอีกหนึ่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งเตาสุพรรณบุรี (ภาพที่ 40 ลายเส้นที่ 32) ใช้ประดับบริเวณไหล่และคอไหและโถงแบบต่อเนื่อง มีผู้แสดงความเห็นว่าลวดลายนี้อาจนำรูปแบบมาจากใบสี่มา⁸⁴

ภาพที่ 40 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีขุดค้นจากแหล่งเตาบ้านบางปูนตกแต่งด้วยลวดลายสี่มา
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), 61.

⁸⁴ จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, 59-64.

ลายเส้นที่ 32 ลวดลายสีมาจากภาพที่ 40

พบหลักฐานลวดลายนี้จากแหล่งโบราณคดีใต้น้ำทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น แหล่งเรือรางเกวียน อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี กำหนดอายุจากค่าอายุคาร์บอน -14 ได้ราว พ.ศ. 1813 +/- 60 ปี⁸⁵(ภาพที่ 41 ลายเส้นที่ 33)

ภาพที่ 41 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีที่ค้นพบจากแหล่งเรือรางเกวียน ตกแต่งด้วยลายรูปสีมา
ที่มา : ธราพงศ์ ศรีสุชาติ, **ผลวิเคราะห์เซรามิกส์จากแหล่งโบราณคดีไทย** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2534), 10.

⁸⁵ อ้างจากหลักฐานการกำหนดอายุค่าอายุคาร์บอนของตัวอย่างไม้เรือรางเกวียน ตัวอย่างที่ SUA-2699 ประมาณ พ.ศ. 1813 +/- 60 ปี อ้างถึงใน สายันต์ ไพรชาญจิตร, “ข้อเสนอเพื่อการพิจารณาใหม่ เรื่องการผลิตและการค้าเครื่องสังคโลกที่มาก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหง,” 313 เชียงธรรมที่ 20.

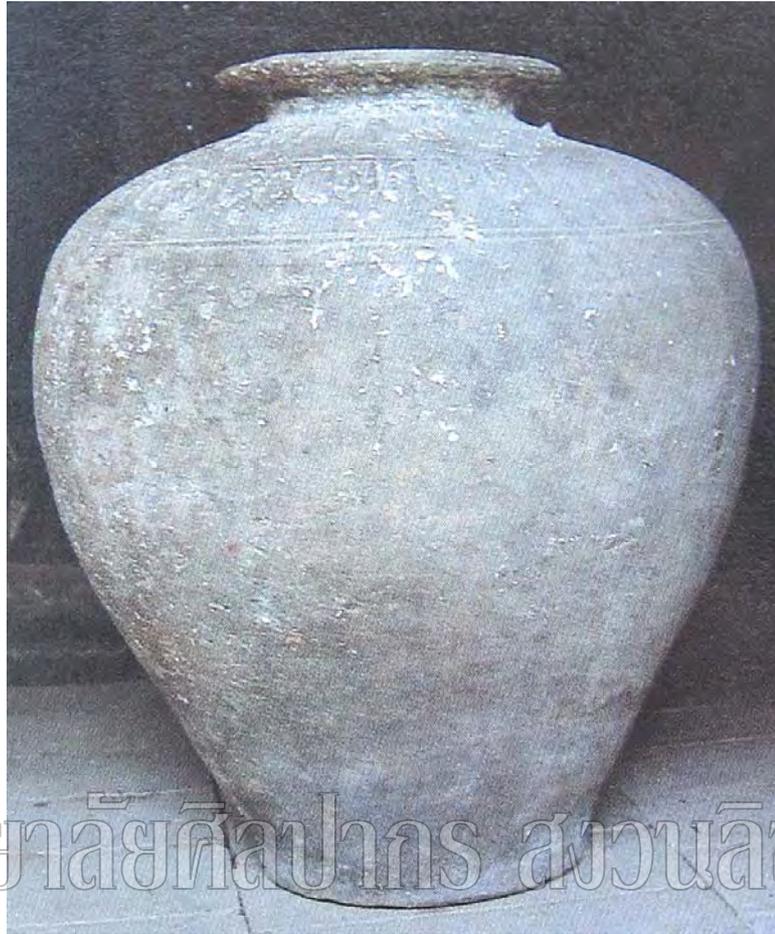

ลายเส้นที่ 33 ลายรูปสี่มาจากภาพที่ 41

ส่วนที่แหล่งเรือสีซัง 2 กิ่งอำเภอเกาะสีซัง จังหวัดชลบุรี กำหนดอายุโดยค่าอายุคาร์บอน - 14 ว่ามีอายุในราว พ.ศ. 1833 +/- 50 ปี⁸⁶ พบเป็นลายตกแต่งรอบไหล่โถ้งขนาดใหญ่ (ภาพที่ 42 ลายเส้นที่ 34)

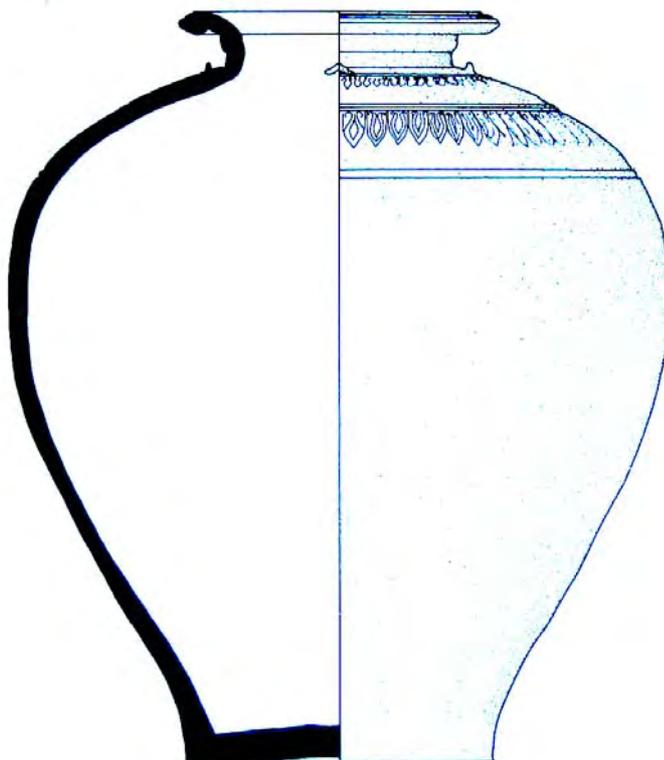
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁸⁶ ดูรายละเอียดจาก Atkinson Karen, Jeremy Green, Rosemary Harper and Vidya Intakosi, 1989, "Joint Thai-Australian Underwater Archaeological Project 1987-88, Part I: Archeological Survey of Wreck Sites in the Gulf of Thailand, 1987-88," **International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration**, Volume 18/4, pages 299-315. และ Jeremy Green and Rosemary Harper, *The Maritime Archaeology of Shipwrecks and Ceramics in Southeast Asia*, Australian Institute for Maritime Archaeology Special Publication No. 4, Perth, 1987, pages 7-8

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิพนธ์

ภาพที่ 42 โอ่งขนาดใหญ่จากแหล่งเตาสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลายรูปสีมารอบไหล่ จากแหล่งเรือสีซัง 2
ที่มา : พิสิฐ เจริญวงศ์และสายันต์ไพเราะชญจิตร, บรรณาธิการ, โบราณคดีสีคราม 2 เครื่องถ้วยจากทะเล
(กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สามพันห้า จำกัด, 2533), 41.

ลายเส้นที่ 34 โองขนาดใหญ่จากแหล่งเตาสวรรณบุรีตกแต่งด้วยลายรูปสี่มุมรอบไหล่ จากแหล่ง
เรือสีซัง 2

ที่มา : พิสิฐ เจริญวงศ์และสายันต์ ไพรัชญาจิตร, บรรณาธิการ, โบราณคดีสีคราม 2 เครื่องถ้วยจากทะเล
(กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สามพันห้า จำกัด, 2533), 41.

ในต่างประเทศพบหลักฐานต่างๆ เช่น โองประทับลายสีมาจากแหล่งเรือ Longquan⁸⁷
(ภาพที่ 8 และ 9) แหล่งเรือ Turiang⁸⁸ และ Nanyang ในน่านน้ำประเทศมาเลเซีย⁸⁹ แสดงถึงความ
นิยมการใช้ลวดลายนี้ในตลาดต่างประเทศ

⁸⁷ Roxanna Brown and Sten Sjostrand, Turiang: A Fourteenth Century Shipwreck in Southeast Asian Waters, 47-51.

⁸⁸ Ibid, 22-23.

⁸⁹ ดูรายละเอียดได้ใน Ibid, 44-46.

ภาพที่ 8 โถสูง 80 ซม. ตกแต่งด้วยลายรูปสีมาบนไหลใหญ่สุพรรณบุรีที่ค้นพบจากแหล่งเรือ Longquan ใน
ประเทศมาเลเซีย

ที่มา : http://www.maritimeasia.ws/longquan/images/photos/sup_2601_jar_ex5-033_300x307.jpg

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิจัยดิจิทัล

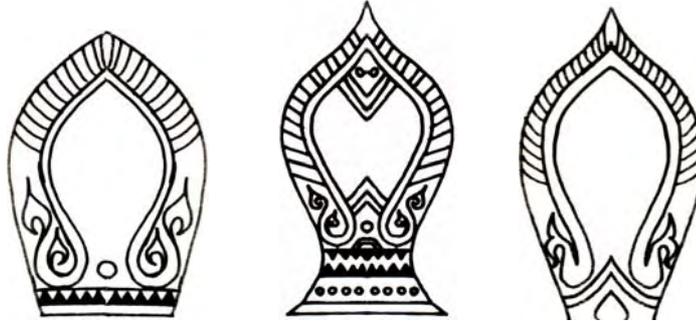

ภาพที่ 9 ลายรูปสีมาบนไหลใหญ่สุพรรณบุรีที่ค้นพบจากแหล่งเรือ Longquan ในประเทศมาเลเซียจากภาพที่ 8

ที่มา : http://www.maritimeasia.ws/longquan/images/photos/sup_2601_jar_decn_ex5-036_450x299.jpg

แต่อย่างไรก็ดี การศึกษากลุ่มลวดลายนี้มีข้อจำกัดเรื่องลายที่มีขนาดเล็ก การตกแต่งภายในไม่มีความละเอียดมากพอที่นำไปเทียบเคียงกับลวดลายในงานศิลปกรรมอื่นได้ในเชิงลึก แต่อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่ากระหนกบางลายที่ใช้ตกแต่งบริเวณเอวสีมานั้นมีสองหัว (ลายเส้นที่ 35)

อันเป็นลักษณะเดียวกับกระหนกในลายรูปกลีบบัวคว่ำ อันเป็นรูปแบบลวดลายที่จัดอยู่ในสมัย
อยุธยาตอนต้น ดังที่ได้ศึกษาไว้ข้างต้น

ลายเส้นที่ 35 ตัวอย่างลวดลายรูปสี่มาบนไหสุพรรณบุรี

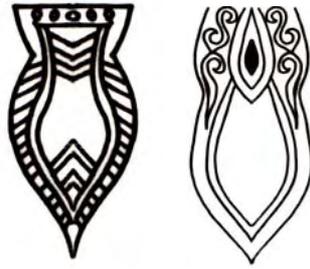
นอกจากนี้ ยังปรากฏตัวอย่างลวดลายที่จัดได้ว่ามีรูปทรงใกล้เคียงกัน แต่ทำในลักษณะที่
เพรียวลง บางลายตัดกระหนกออก และเพิ่มการตกแต่งภายในที่หลากหลายขึ้น ยังมีการใช้
กระหนกสองหัวตกแต่งประกอบอยู่บ้าง รวมทั้งการตกแต่งลายเส้นขีดถี่ๆ ตามขอบลาย (ภาพที่
43-45 ลายเส้นที่ 36-38)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 43 กลุ่มลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัวบนเศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), 61.

ลายเส้นที่ 36 ลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัวจากภาพที่ 43

ภาพที่ 44 กลุ่มลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัวที่มีรูปแบบที่เพริ้วขึ้น บนเศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. 2531), 61.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 37 ลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัวที่มีรูปแบบที่เพริ้วขึ้นจากภาพที่ 44

ภาพที่ 45 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีขุดค้นจากแหล่งเตาบ้านบางปูนตกแต่งด้วยลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัว
ที่มา : จารึก วิไลแก้ว, “วัดและคันไถ แรกนาขวัญ ที่สุพรรณบุรี สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 10,
1 (พฤศจิกายน 2531) : 65.

ลายเส้นที่ 38 ลวดลายรูปสามเหลี่ยมกลับหัวจากภาพที่ 45

1.3.3 ลวดลายรูปใบโพธิ์

เป็นลวดลายที่นักวิชาการเรียกว่า "ลายใบโพธิ์" (ภาพที่ 46 และลายเส้นที่ 39) พบหลักฐานว่ามีความนิยมใช้ลวดลายนี้ตกแต่งบริเวณไหล่ไหและโอ่งเป็นจำนวนมาก มักใช้ตกแต่งเป็นลายต่อเนื่องร่วมกับลายอื่นๆ⁹⁰ ปราบภูหลักฐานเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีที่ตกแต่งด้วยลวดลายนี้จากแหล่งโบราณคดีอื่น เช่น ที่จังหวัดลพบุรี (ภาพที่ 47) ลงไปจนถึงนครศรีธรรมราช⁹¹

ภาพที่ 46 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีชุดค้นจากเรือร้างเกยตลิ่งตกแต่งด้วยลวดลายรูปใบโพธิ์
ที่มา : พิสิฐ เจริญวงศ์ และสายันต์ ไพเราะญจิตร, บรรณาธิการ, โบราณคดีสิคราม 2 เครื่องถ้วยจากทะเล (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สามพันห้า จำกัด, 2533), 41.

⁹⁰ จากการสำรวจของผู้วิจัยที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

⁹¹ พรชัย สุจิตต์ "ภาชนะดินเผาที่บ้านบางปูนและบ้านประสาธน์", 152.

ลายเส้นที่ 39 ลวดลายรูปใบโพธิ์บนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

ภาพที่ 47 เศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีตกแต่งด้วยลวดลายรูปใบโพธิ์ ขุดพบที่บ้านดีลัง อ.พิมาย นครราชสีมา จ.สุพรรณบุรี

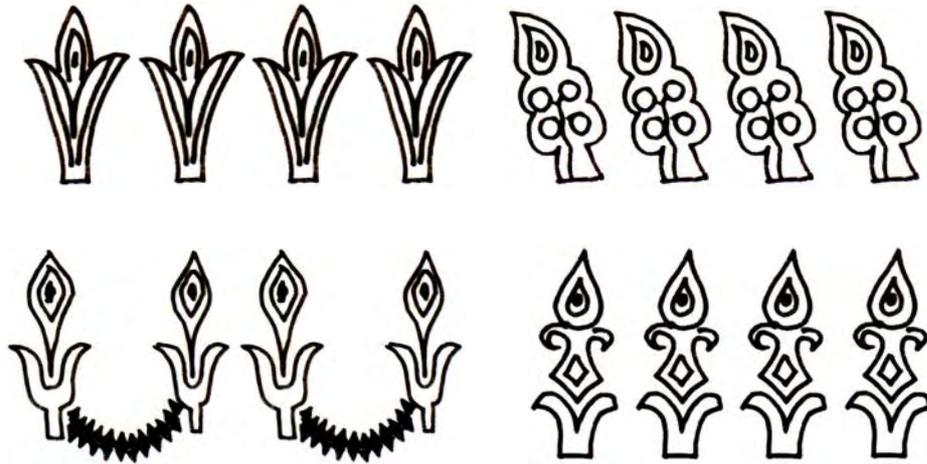
ที่มา : พรชัย สุจิตต์, “ภาชนะดินเผาที่บ้านบางปูนและบ้านประสาท”, **เมืองโบราณ**, 10, 1 (มกราคม – มีนาคม 2527), 153.

เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลที่พบเศษภาชนะที่มีลวดลายนี้จากแหล่งเรือร้างเกวียน แสดงว่าลวดลายนี้ใช้ตกแต่งภาชนะเพื่อส่งขายไปยังต่างประเทศในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 ไปแล้ว⁹² การตกแต่งภายในใช้กระหนกสองหัวที่หันหน้าเข้าสู่จุดศูนย์กลาง และลายเส้นขีดถี่ๆ ตกแต่งขอบลาย เป็นรูปแบบลวดลายในสมัยอยุธยาตอนต้น

⁹² อ้างจากหลักฐานการกำหนดอายุค่าอายุคาร์บอนของตัวอย่างไม้เรือร้างเกวียน ตัวอย่างที่ SUA-2699 ประมาณ พ.ศ. 1813 +/- 60 ปี อ้างถึงใน สายันต์ ไพรชาญจิตร, “ข้อเสนอเพื่อการพิจารณาใหม่ เรื่องการผลิตและการค้าเครื่องสังคโลกที่มาก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหง,” 313 เชียงธรรมที่ 20.

1.3.4 กลุ่มลวดลายรูปดอกไม้

กลุ่มลายรูปดอกไม้ (ลายเส้นที่ 40) เป็นลวดลายที่มีขนาดเล็กแบบต่อเนื่อง นับเป็นกลุ่มลวดลายเสริมที่นิยมใช้ตกแต่งบริเวณตรงคอและไหล่ให้ แต่ละลายใช้ตกแต่งให้แต่ละใบ เพื่อเสริมลวดลายหลักอื่นๆ สันนิษฐานว่าได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้และดอกไม้⁹³

ลายเส้นที่ 40 กลุ่มลวดลายรูปดอกไม้บนเศษเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี
ที่มา: คัดลอกจาก จารึก วิไลแก้ว, “วิวและคันไถ แรกนาขวัญ ที่สุพรรณบุรี สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา,”

ศิลปวัฒนธรรม, 10, 1 (พฤศจิกายน 2531): 65.

2. ข้อสรุป

การศึกษาลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีข้างต้น ให้ผลการศึกษาว่า ลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีนั้น ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม เช่น ลวดลายรูปบุคคล หรือลวดลายแบบชูดซิด เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบข้อสันนิษฐานใหม่ว่า ลวดลายรูปกลีบบัวคว่ำ และรูปแบบการตกแต่งด้วยวงโค้งลายกระหนกนั้นสัมพันธ์กับลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้นในงานสถาปัตยกรรมและงานประณีตศิลป์ตามลำดับ จึงอาจกำหนดอายุลวดลายดังกล่าวได้ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว

⁹³ จารึก วิไลแก้ว, “วิวและคันไถ แรกนาขวัญ ที่สุพรรณบุรี สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา,” 65.